РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

1 март 2011 година *

По дело C-236/09

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 234 ЕО от Cour constitutionnelle (Белгия) с акт от 18 юни 2009 г., постъпил в Съда на 29 юни 2009 г., в рамките на производство по дело

Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL,

Yann van Vugt,

Charles Basselier

срещу

Conseil des ministres,

* Език на производството: френски.

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: г-н V. Skouris, председател, г-н A. Tizzano, г-н J.N. Cunha Rodrigues, г-н K. Lenaerts, г-н J.-C. Bonichot и г-н Ал. Арабаджиев, председатели на състави, г-н E. Juhász (докладчик), г-н G. Arestis, г-н A. Borg Barthet, г-н M. Ilešič, г-н L. Bay Larsen, г-жа P. Lindh и г-н T. von Danwitz, съдии,

генерален адвокат: г-жа J. Kokott,
секретар: г-жа R. Şereş, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 1 юни 2010 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL, г-н Van Vugt и г-н Basselier, от адв. F. Krenc, avocat,

— за Conseil des ministres, от адв. P. Slegers, avocat,

— за белгийското правителство, от г-жа L. Van den Broeck, в качеството на представител, подпомагана от адв. P. Slegers, avocat,

— за Ирландия, от г-н D. O'Hagan, в качеството на представител, подпомаган от г-н B. Murray, BL,

— за френското правителство, от г-н G. de Bergues и г-жа A. Czubinski, в качеството на представители,

— за литовското правителство, от г-жа R. Mackevičienė, в качеството на представител,

— за финландското правителство, от г-н J. Heliskoski, в качеството на представител,

— за правителството на Обединеното кралство, от г-жа I. Rao, в качеството на представител, подпомагана от г-н D. Beard, barrister,

— за Съвета на Европейския съюз, от г-жа M. Veiga, г-н F. Florindo Gijón и г-жа I. Šulce, в качеството на представители,

— за Европейската комисия, от г-н M. Van Hoof и г-н M. van Beek, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 30 септември 2010 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до валидността на член 5, параграф 2 от Директива 2004/113/ЕО на Съвета от 13 декември 2004 година относно прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги (ОВ L 373, стр. 37; Специално издание на български език, 2007 г., глава 5, том 7, стр. 135).

2 Запитването е отправено в рамките на спор между Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL, г-н Van Vugt и г-н Basselier, от една страна, и Conseil des ministres (Министерски съвет) на Кралство Белгия, от друга, във връзка с отмяната на Закона от 21 декември 2007 г. за изменение на Закона от 10 май 2007 г. за борба с дискриминацията между мъжете и жените във връзка със значението на пола в областта на застраховането (*Moniteur belge* от 31 декември 2007 г., стр. 66175, наричан по-нататък „Законът от 21 декември 2007 г.“).

Правна уредба

Право на Съюза

3 Директива 2004/113 е приета на основание на член 13, параграф 1 ЕО. Съображения 1, 4, 5, 12, 15, 18 и 19 от тази директива гласят следното:

„1) Съгласно член 6 от Договора за Европейския съюз Съюзът е основан на принципите на свобода, демокрация, зачитане на правата на човека и основните свободи, както и на правовата държава — принципи, които са общи за държавите членки — и спазва[…] основните права, както са гарантирани в Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи [подписана в Рим на 4 ноември 1950 г.], и както произтичат от общите конституционни традиции на държавите членки като общи принципи на [общностното] право.

[…]

4) Равенството между мъжете и жените е основен принцип на Европейския съюз. Членове 21 и 23 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“) забраняват всяка дискриминация, основана на пола, и заявяват, че равенството между мъжете и жените трябва да бъде осигурено във всички области.

5) Член 2 от Договора за създаване на Европейската общност предвижда, че насърчаването на това равенство е една от основните задачи на Общността. Също така член 3, параграф 2 от Договора изисква Общността да се стреми да премахне неравенствата и да насърчава равенството между мъжете и жените във всички свои действия.

[…]

12) За да бъде предотвратена дискриминацията, основана на пола, настоящата директива се прилага за пряката и непряка дискриминация. Пряката дискриминация се наблюдава само когато по причини, свързани с пола, едно лице се третира по начин, по-неблагоприятен, отколкото друго лице в [сходно] положение. Оттук следва например, че разликите между мъжете и жените по отношение на предоставянето на здравни услуги, резултат от физическите различия между мъжете и жените, не са свързани със [сходни] положения и следователно не представляват дискриминация.

[…]

15) Съществуват известен брой нормативни актове, прилагащи принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на заетостта и професията. Следователно настоящата директива не би следвало да се прилага в тази

област. Това важи и за въпросите, свързани [със самостоятелната заетост], доколкото тези въпроси са обхванати от съществуващи правни инструменти. Настоящата директива следва да се прилага само в сферата на частните, доброволни и несвързани с трудово правоотношение [застрахователни] и пенсионни режими.

[…]

18) Използването на актюерските фактори, свързани с пола, е широко застъпено при предоставянето на [застрахователни] услуги и други, свързани с тях финансови услуги. За да се гарантира равното третиране на мъжете и жените, използването на пола като актюерски фактор не би трябвало да води, за [застрахованите] лица, до разлики в премиите и обезщетенията. За да бъде избегнато внезапно пренастройване на пазара, прилагането на това правило следва да бъде въведено само за новите договори, сключени след датата на транспониране на настоящата директива.

19) Някои категории рискове могат да се променят в зависимост от пола. В някои случаи полът е определящ фактор, но не и задължително единствен при оценката на застрахованите рискове. Колкото до договорите, които застраховат този вид рискове, държавите членки могат да вземат решение за допускане на дерогации по отношение на правилото относно премиите и обезщетенията [, независещи от] пол[а], стига да могат да гарантират, че свързаните с това актюерски и статистически данни, на които се основават изчисленията, са надеждни, редовно актуализирани и на разположение на обществеността. Дерогациите се разрешават само ако в националното законодателство [все още] не се прилага правилото на премиите и обезщетенията [, независещи от] пол[а]. Пет години след транспонирането на настоящата директива държавите членки следва да преразгледат основанията за тези дерогации, въз основа на най-новите актюерски и статистически данни, както и на доклада, представен от Комисията три години след датата на транспониране на настоящата директива“.

4 Целта на Директива 2004/113 е определена в член 1 от нея, както следва:

„Настоящата директива има за цел да установи рамките за борба срещу дискриминацията, основана на пола по отношение на достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги, с оглед на прилагането в държавите членки на принципа на равното третиране на мъжете и жените“.

5 Член 4, параграф 1 от тази директива предвижда:

„1. За целите на настоящата директива принципът на равното третиране на мъжете и жените означава:

а) че не се допуска пряка дискриминация, основана на пола, включително по-неблагоприятно третиране на жената поради бременност и майчинство;

б) че не се допуска непряка дискриминация, основана на пола“.

6 Член 5 от посочената директива, озаглавен „Актюерски фактори“, гласи:

„1. Държавите членки гарантират, че във всички нови договори, сключени след 21 декември 2007 г. най-късно, използването на пола като фактор при изчисляването на премии и обезщетения за целите на [застрахователните] услуги и свързаните с тях финансови услуги не води до различия по отношение на премиите и [обезщетенията].

2. Независимо от параграф 1, държавите членки могат да решат преди 21 декември 2007 г. да разрешат пропорционални разлики по отношение на премиите и [обезщетенията] за [застрахованите] лица, когато полът е определящ фактор при изчисляването на рисковете, въз основа на [релевантни] и точни актюерски и статистически данни. Заинтересованите държави членки уведомяват Комисията и следят за това да бъдат събирани, публикувани и редовно актуализирани точни данни за използването на пола като определящ актюерски фактор. Тези държави членки преразглеждат решението си пет години след 21 декември 2007 г., като се съобразяват с доклада на Комисията, посочен в член 16, и представят резултатите от това преразглеждане в Комисията.

3. Във всички случаи разходите, свързани с бременност и майчинство, не водят за [застрахованите] лица до разлики в премиите и [обезщетенията].

Държавите членки могат да отложат въвеждането на необходимите мерки за прилагане на настоящия параграф най-късно до две години след 21 декември 2007 г. В този случай съответните държави членки незабавно информират Комисията за това".

7 Член 16 от същата директива, озаглавен „Доклади", предвижда:

„1. Държавите членки уведомяват Комисията не по-късно от 21 декември 2009 г. и след тази дата на всеки пет години за всякаква налична информация относно прилагането на настоящата директива.

Комисията изготвя кратък доклад, който включва преглед на действащите практики в държавите членки относно член 5, във връзка с използването на пола като фактор при изчисляването на премии и обезщетения. Тя внася доклада в Европейския парламент и в Съвета не по-късно от 21 декември 2010 г. При необходимост Комисията прилага към доклада предложения за изменение на настоящата директива.

2. Докладът на Комисията взима предвид гледната точка на заинтересованите лица“.

8 Съгласно член 17, параграф 1 от Директива 2004/113 държавите членки въвеждат в сила необходимите законови, подзаконови и административни разпоредби, за да се съобразят с настоящата директива най-късно до 21 декември 2007 г. и незабавно съобщават на Комисията текста на тези разпоредби.

Национално право

9 В член 2 от Закона от 21 декември 2007 г. се посочва, че този закон транспонира Директива 2004/113.

10 В член 3 от посочения закон се намира разпоредбата, която заменя член 10 от Закона от 10 май 2007 г. за борба с дискриминацията между мъжете и жените във връзка със значението на пола в областта на застраховането.

11 Новият член 10 от последния закон понастоящем гласи:

„§ 1. В отклонение от член 8, при определянето на застрахователните премии и обезщетения може да се провежда пряко пропорционално разграничение, основано на пола, когато полът е определящ фактор при преценката на риска въз основа на релевантни и точни актюерски и статистически данни.

Такова отклонение е възможно само за договорите за застраховка „Живот“ по смисъла на член 97 от Закона от 25 юни 1992 г. за договорите за застраховане, различно от речно, морско и авиационно застраховане.

§ 2. Считано от 21 декември 2007 г., свързаните с бременност и майчинство разходи в никакъв случай не могат да водят до различия при застрахователните премии и обезщетения.

§ 3. Комисията по банкови, финансови и застрахователни въпроси събира споменатите в § 1 актюерски и статистически данни и ги публикува най-късно до 20 юни 2008 г., а след това на всеки две години публикува актуализирани данни на интернет страницата си. Посочените данни се актуализират на всеки две години.

Комисията по банкови, финансови и застрахователни въпроси може да изисква от съответните институции, предприятия или лица данните, необходими за тази цел. Тя указва данните, които трябва да ѝ бъдат изпратени, начина и формата на изпращане.

§ 4. Най-късно до 21 декември 2009 г. Комисията по банкови, финансови и застрахователни въпроси предоставя на Европейската комисия данните, с които разполага съгласно този член. След всяко актуализиране тя изпраща посочените данни на Европейската комисия.

§ 5. Преди 1 март 2011 г. законодателните камари трябва да оценят прилагането на този член въз основа на посочените в § 3 и § 4 данни, на споменатия в член 16 от Директива 2004/113/ЕО доклад до Европейската комисия, както и на положението в останалите държави членки на Европейския съюз.

Оценката се прави въз основа на доклад, който Комисията за оценка представя на законодателните камари в срок от две години.

По-конкретните правила за сформиране и назначаване на Комисията за оценка, формата и съдържанието на доклада се определят с кралски декрет, обсъден в Министерски съвет.

Комисията в частност изготвя доклад за отражението на този член върху положението на пазара и разглежда и други критерии за сегментиране, различни от свързаните с пола.

§ 6. Тази разпоредба не се прилага спрямо осигурителните договори, сключени съгласно схема за допълнително социално осигуряване. По отношение на тези договори се прилага само член 12“.

Фактическа обстановка в главното производство и преюдициални въпроси

12 Жалбоподателите в главното производство подават пред Cour constitutionnelle жалба за отмяна на Закона от 21 декември 2007 г., с който Директива 2004/113 се транспонира в белгийското право.

13 Според тях Законът от 21 декември 2007 г., който прилага на практика предвидената в член 5, параграф 2 от Директива 2004/113 възможност за дерогиране, противоречи на принципа на равенство между жените и мъжете.

14 Доколкото в Закона от 21 декември 2007 г. е използвана възможността за дерогиране съгласно член 5, параграф 2 от Директива 2004/113, считайки че жалбата, с която е сезиран, поставя въпроса за валидността на разпоредба от директива на Съюза, Cour constitutionnelle решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Съвместим ли е член 5, параграф 2 от Директива 2004/113[…] с член 6, параграф 2 ЕС, и по-специално с гарантирания от тази разпоредба принцип на равенство и на недопускане на дискриминация?

2) При отрицателен отговор на първия въпрос, несъвместим ли е посоченият член 5, параграф 2 от Директивата с член 6, параграф 2 ЕС и в случай, че приложението му е ограничено само до договорите за застраховка„Живот“?“

По преюдициалните въпроси

15 С първия въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 5, параграф 2 от Директива 2004/113 е валиден с оглед на принципа на равно третиране на жените и мъжете.

16 Посоченият във въпросите на запитващата юрисдикция и споменат в съображение 1 от Директива 2004/113 член 6, параграф 2 ЕС предвижда, че Съюзът зачита основните права така, както те са гарантирани от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, и така, както произтичат от конституционните традиции, общи за държавите членки, като общи принципи на правото на Общността. Тези основни права са инкорпорирани в Хартата, която, считано от 1 декември 2009 г., има същата юридическа сила като Договорите.

17 В членове 21 и 23 от Хартата се посочва, от една страна, че е забранена всяка форма на дискриминация, основана на пола, и от друга, че равенството между жените и мъжете трябва да бъде гарантирано във всички области. Доколкото в съображение 4 от Директива 2004/113 има изрично позоваване на тези членове, валидността на член 5, параграф 2 от същата директива трябва да бъде преценена с оглед на споменатите разпоредби на Хартата (вж. в този смисъл Решение от 9 ноември 2010 г. по дело Volker und Markus Schecke и Eifert, C-92/09 и C-93/09, Сборник, стр. I-11063, точка 46).

18 Правото на равно третиране на жените и мъжете е уредено в разпоредби на Договора за ФЕС. От една страна, съгласно член 157, параграф 1 ДФЕС всяка държава членка трябва да осигури прилагането на принципа за равно заплащане на мъжете и жените за равен труд или за труд с равна стойност. От друга страна, член 19, параграф 1 ДФЕС предвижда, че Съветът може, след одобрение от Парламента, да приема необходимите мерки за борба с дискриминацията, основана на пола, расата или етническия произход, религията или убежденията,

наличието на физическо или умствено увреждане, възрастта или сексуалната ориентация.

19 Докато член 157, параграф 1 ДФЕС урежда принципа на равно третиране на жените и мъжете в конкретна област, от своя страна член 19, параграф 1 ДФЕС предоставя правомощие на Съвета, което последният трябва да упражнява, съобразявайки се в частност както с член 3, параграф 3, втора алинея ДЕС, който предвижда, че Съюзът се бори срещу социалното изключване и дискриминациите и насърчава социалната справедливост и закрила, равенството между жените и мъжете, солидарността между поколенията и защитата на правата на детето, така и с член 8 ДФЕС, съгласно който във всички свои дейности Съюзът полага усилия за премахването на неравенствата и за насърчаване на равенството между мъжете и жените.

20 В процеса на постепенно постигане на такова равенство законодателят на Съюза е този, който предвид задачата, възложена с член 3, параграф 3, втора алинея ДЕС и член 8 ДФЕС на Съюза, определя кога да предприеме действия, отчитайки изменението на икономическите и социалните условия в Съюза.

21 Когато обаче е взето решение за подобни действия, те трябва да са съгласувани и да служат за постигането на преследваната цел, което не изключва възможността да се предвидят преходни периоди или изключения с ограничен обхват.

22 Както се посочва в съображение 18 от Директива 2004/113, към момента на нейното приемане използването на актюерските фактори, свързани с пола, е широко застъпено при предоставянето на застрахователни услуги.

23 Следователно законодателят на Съюза е можел да приведе в действие — постепенно и с подходящи преходни периоди — принципа на равно третиране на жените и мъжете, и по-конкретно прилагането на правилото за независещи от пола премии и обезщетения.

24 В този смисъл законодателят на Съюза е предвидил в член 5, параграф 1 от Директива 2004/113, че разликите в премиите и обезщетенията, които произтичат от използването на пола като фактор при изчисляването на тези премии и обезщетения, трябва да бъдат премахнати най-късно до 21 декември 2007 г.

25 В отклонение от въведеното с член 5, параграф 1 общо правило за независещи от пола премии и обезщетения, от своя страна член 5, параграф 2 дава възможност на държавите членки, в чието национално право към момента на приемане на Директива 2004/113 все още не се прилага това правило, преди 21 декември 2007 г. да разрешат пропорционални разлики по отношение на премиите и обезщетенията за застрахованите лица, когато полът е определящ фактор при изчисляването на рисковете, въз основа на релевантни и точни актюерски и статистически данни.

26 Съгласно същия параграф споменатата възможност ще бъде преразгледана пет години след 21 декември 2007 г. с оглед доклада на Комисията, но доколкото в Директива 2004/113 няма разпоредба за продължителността на прилагане на тези разлики, държавите членки, възползвали се от тази възможност, могат да допуснат застрахователите да прилагат това неравно третиране без ограничение във времето.

27 Съветът изразява съмнения за това дали положението на застрахованите лица от женски и от мъжки пол в рамките на някои клонове на частното застраховане

може да се приеме за сходно, доколкото от техническа гледна точка на застрахователите, които въз основа на статистики класират рисковете в категории, равнището на застрахования риск може да е различно при жените и мъжете. Съветът поддържа, че избраната възможност по член 5, параграф 2 от Директива 2004/113 би трябвало само да даде възможност да не се третират еднакво различни положения.

28 Съгласно постоянната практика на Съда принципът на равно третиране изисква да не се третират по различен начин сходни положения и да не се третират еднакво различни положения, освен ако такова третиране не е обективно обосновано (вж. Решение от 16 декември 2008 г. по дело Arcelor Atlantique et Lorraine и др., C-127/07, Сборник, стр. I-9895, точка 23).

29 Във връзка с това следва да се подчертае, че сходството на положенията трябва да бъде преценено в светлината на предмета и целта на акта на Съюза, който установява разглежданото различие (вж. в този смисъл Решение по дело Arcelor Atlantique et Lorraine и др., посочено по-горе, точка 26). В случая това различие е въведено с член 5, параграф 2 от Директива 2004/113.

30 Безспорно преследваната от Директива 2004/113 цел в сектора на застрахователните услуги, видно от член 5, параграф 1 от Директивата, е да се прилага правилото за премии и обезщетения, независещи от пола. В съображение 18 от споменатата директива изрично се посочва, че за да се гарантира равното третиране на мъжете и жените, използването на пола като актюерски фактор не би трябвало да води, за застрахованите лица, до разлики в премиите и обезщетенията. В съображение 19 от Директивата се изтъква възможността държавите членки да не прилагат правилото за премии и обезщетения, независещи от пола, като „дерогация“. Следователно Директива 2004/113 се основава на предпоставката, че за целите на прилагането на принципа на равно третиране на жените

и мъжете, залегнал в членове 21 и 23 от Хартата, съответното положение на жените и мъжете от гледна точка на договорените от тях застрахователни премии и обезщетения, е сходно.

31 При тези обстоятелства има опасност правото на Съюза да допуска без ограничение във времето дерогацията на равното третиране на жените и мъжете, предвидена в член 5, параграф 2 от Директива 2004/113.

32 Тази разпоредба, която дава възможност на съответните държави членки да запазят без ограничение във времето дерогация на правилото за премии и обезщетения, независещи от пола, пречи да се постигне целта за равно третиране на жените и мъжете, преследвана с Директива 2004/113, и е несъвместима с членове 21 и 23 от Хартата.

33 Ето защо споменатата разпоредба трябва да се приеме за невалидна след изтичането на подходящ преходен период.

34 С оглед на гореизложеното на първия поставен въпрос следва да се отговори, че член 5, параграф 2 от Директива 2004/113 е невалиден, считано от 21 декември 2012 г.

35 Предвид този отговор не следва да се отговаря на втория въпрос.

По съдебните разноски

36 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

Член 5, параграф 2 от Директива 2004/113/ЕО на Съвета от 13 декември 2004 година относно прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги е невалиден, считано от 21 декември 2012 г.

Подписи